

Berlász Melinda

Kodály Zoltán diadalútja a kaliforniai Santa Barbarában

Tisztelettel ajánlom Kodály Zoltán halálának és Santa Barbara-i látogatásának 50. és Dániel Ernő halálának 40. évfordulójára.

■ 1972-ben, Kodály Zoltán halálának ötödik évfordulója alkalmából a *Muzsika* című magyar zenei folyóirat számos Kodály-tanítványt, magyar és külföldi kortársakat kért fel Kodályról őrzött emlékeik rövid összefoglalására. A felkérésre mintegy harminc írásmű érkezett a szerkesztőségbe, és a teljes emlékfűzér a decemberi számban került közlésre. A megtisztelt szerzők között szerepelt a University of California at Santa Barbara professzora, a magyar származású zongoraművész és karmester, Dániel Ernő¹ is, aki a budapesti Zeneakadémia egykori tanítványaként és későbbi tanáráként, amerikai pályája során kiemelt figyelmet szentelt Kodály műveinek bemutatására. Az ő invitálásának és szervezőmunkájának eredményeként jött létre Kodály 1966 nyarán megvalósult, amerikai körútjának Santa Barbarában töltött kéthetes periódusa is, amelynek történetét és sikerességét Dániel Ernő – mint az esemény leghitelesebb tanúja – öt év távlatából következőképpen idézte fel: „A University of California Santa Barbara 1966 nyarán meghívta Kodály Zoltánt, hogy elnököljön egy zenei nevelési konferencián (The Role of Music Education: a Conference with Zoltán Kodály). Mi abban a megtiszteltetésben részesültünk, hogy közel két hetet töltött feleségével együtt a mi Santa Barbara-i otthonunkban.

Kodály utolsó amerikai látogatása (hiszen egy pár hónap múltán végleg elköltözött tőlünk) igazi diadalút volt – olyan, amilyen kevés zeneszerzőnek adatott meg életében egy idegen országban. Amerre csak ment, úgy ünnepelték, mintha ő lenne az egyetlen zeneszerző – s mint ahogy Magyarországon ünnepelték mindenfelé, ahová csak ellátogatott – pedig az Egyesült Államokban sok híres zeneszerző él.

Hogy milyen vonzereje volt Kodály Zoltánnak, azt talán a leghívebben az említett konferencia tükrözte. Ko-

dály az utolsó pillanatban fogadta el a Santa Barbara-i meghívást, ami a nyár közepére, azaz szünidőre esett (augusztus 2–3.) Mégis – a késői meghívás ellenére – az ismert zenei szakemberek százával jöttek el. De ami még ennél is felemelőbb, az ünnepi koncertre – melyet a konferencia alkalmából rendeztek – az összes művész felajánlotta, hogy honorárium nélkül szerepel – beleértve Amerika egyik legkiválóbb kórusát, a Roger Wagner Chorale-t is. A koncert zeneileg óriási siker volt, mikor Kodály Zoltán felesége társaságában a terembe lépett, a hallgatóság felállott, és percekig tartó tapsal üdvözölte és ünnepelte a nagy mestert.”²

Valóban, Kodály Zoltán életének utolsó évében az egyik mozgalmas, ünneplések sorozatából szövődő, örömteli periódusa az 1966-os kanadai–amerikai látogatókörút volt. A három hónapos út programját és jelentőségét Kodály számos nyilatkozatában értékelte, és e beszámolókat a Bónis Ferenc által közreadott, *Visszatekintés* című írásgyűjtemény³ harmadik kötetében publikussá váltak.

Mindazonáltal, amikor 1994-ben, a XX. századi magyar emigráns zeneművészek amerikai hagyatékában forráskutatásokat végeztem, a kaliforniai Santa Barbarában – Dániel Ernő emigráns magyar zongoraművész és karmester egykori otthonában –, az 1966-os Kodály-látogatásra vonatkozóan minden várakozásomat felülmúló, gazdag dokumentumgyűjteményt és szóbeli emlékanyagot találtam. Jelen írásomban a látogatókörútnak ezen az egyetlen helyszínén, a kaliforniai Santa Barbarában megrendezett Kodály-konferencia és szerzői est eseménytörténetével foglalkozom.

Az áttekintés előtt a Santa Barbara-i Kodály-látogatás tervezőjéről és vendéglátójáról, Dániel Ernőről előzetes tájékoztatást kell adnom, tekintettel arra, hogy a magyar származású, emigráns zeneművészi életpályák fél évszázadon át nem épültek be a magyar zenetudományba és a hazai közismeretbe. E körülmények okán Dániel Ernő kimagasló művészi pályáútja napjainkban is szinte ismeretlen maradt.

Dániel Ernő Dohnányi tanítványaként, 1941-ben fejezte be zongoraművész-képzőben folytatott tanulmányait a Zeneakadémián. Sikeres pályakezdéséről itthoni és határokon kívüli koncertjei és az egykori zenekritikák tanúskodnak. Művészi kibontakozásának elismeréseként 1942-ben zeneakadémiai tanárrá nevezték ki, megbízatását azonban csak 1948-ig tölthette be. Ugyanis Dániel, aki a Római Magyar Akadémia ösztöndíjasaként 1948-tól 1949-ig Olaszországban koncertezett, 1949-ben, az ún. „fordulat éve”-ben – a kommunista hatalom Magyarországon történt új berendezkedése következményeként – egy jogsértő rendelkezésről kapott értesítést, miszerint az általa tervezett, miniszteriális úton korábban már jóváhagyott, amerikai koncertturnéjának engedélyét visszavonták, és őt azonnali hazatérésre szólították fel. E jogtalanság döntő szerepet játszott Dániel 1949 nyarán megszületett emigrációs döntésében. Először Észak-Amerikában telepedett le, ahol 1960-ig Texas államban, Wichita Fallsban folytatta zeneművészi pályáját, majd Kaliforniába tért át, ahol Santa Barbarában 1977-ben bekövetkezett haláláig a korabeli amerikai zeneélet egyik magyar származású felvirágoztatója volt: zongoraművészként, karmesterként és professzorként.

Az emigrációban Dániel a magyar zenekultúra terjesztője volt: Liszt, Dohnányi, Bartók és a kortárs magyar szerzők műveinek bemutatásán kívül kiemelt hangsúlyt fordított Kodály kompozícióinak amerikai megszólal-

tatására. Karmesterként nevéhez fűződött a *Psalmus hungaricus* és a *Szimfónia* kaliforniai bemutatója,⁴ illetve a Kodály-zongoraművek általa és tanítványai által megvalósuló, folyamatos repertoáron tartása.

Kodályhoz fűződő mély szellemi kapcsolatával összhangban áll, hogy pályája egyik felejthetetlen epizódjaként őrizte meg Kodály Zoltánnak és feleségének 1966. augusztusi, kéthetes Santa Barbara-i látogatásának gazdag emlékanyagát. Tekintettel a XX. századi emigráns magyar zeneművészekkel kapcsolatos általános tájékoztatatlanságra, témánk összefüggésében az elismert művész és professzor, Dániel Ernő portréját is közreadom.

1994 nyarán, Santa Barbara-i kutatóutam alkalmával Dániel Ernővel személyesen már nem találkozhattam, mert ő igen korán, a Kodály-látogatás után tíz évvel, 1977-ben eltávozott közülünk. Feleségének, Dánielné Scipiades Katinka⁵ zenetanárnőnek odaadó útmutatásával azonban behatóan tanulmányozhattam a Dániel-hagyaték Kodály-dokumentumait. A Santa Barbara-i emlékanyag arra a felismerésre vezetett, hogy a Kodály-látogatásra vonatkozó, unikális értékű Dániel-gyűjtemény, illetve a kaliforniai sajtóban és a zenepedagógiai gyakorlatban még a '90-es években is élő Kodály-eszme a szellemi hagyományozódás olyan rendkívüli példáját képviseli, amely a jelen Kodály-évforduló alkalmával kiemelt figyelmet érdemel.

A kaliforniai látogatásra vonatkozó pozitív tapasztalataimat más oldalról származó, a Kodály-látogatás egyik következő helyszínéről szóló reflexiók is megerősítették: így például az Interlochenben augusztus 24-től rendezett ISME-konferencia egyik meghívottjának, Kabalevskij szovjet zeneszerzőnek Kodályról mondott elismerő véleménye, miszerint: Kodály „kifogyhatatlan energiájával és megingathatatlan meggyőződéssel a résztvevők közül igen sokakat évekre fellelkesített annak az ügynek a fontossága iránt, aminek ő és munkatársai egész életüket szentelték”.⁶

A jelen írás terjedelme csupán arra nyújt lehetőséget, hogy a Santa Barbara-i Kodály-gyűjtemény biográfiai és recepciótörténeti forrásaiból egy válogatást közöljek. De még így sem mondhatok le arról, hogy a Santa Barbara-i, a zenei neveléssel foglalkozó konferencia előtt készített, mintegy félórányi Kodály-interjú tévéfelvételét mint kivételes jelentőségű dokumentumot – amely Kodály angol nyelvű, szabadon előadott nézeteit örökölte meg a zenei nevelés jelentőségéről – cikkem 7. jegyzetében olvasóim számára elérhetővé tegyem.⁷

Hasonlóképpen fontosnak tekintem, hogy a kétnapos konferencia és a szerzői est műsoráról, a reflektáló zene-

kritikákból és a közvetlen hatást kiváltó, helyszíni fényképfelvételekből is szövegközi illusztrációkat mutassak be olvasóimnak. Az élményt kiváltó dokumentumok közvetítésével még fél évszázad múltán is átörököthetővé válhat a 83. életévét betöltött Kodály Zoltán „megingat-hatatlan meggyőződése”,⁸ sugárzó szellemisége.

A kaliforniai konferencia előzményeiről, szerveződéséről

Az előkészületekről először Kodály szavait idézem egyik, hazatérése után megfogalmazott beszámolójából: „Három hónapig voltunk oda” – kezdte visszatekintését, amely időbeli pontosítással az 1966. július 4-i indulástól a szeptember 29-i hazatérésig tartó időszakot jelentette.⁹ Útjának céljáról és főbb eseményeiről ekképpen szólt: „Több egyetem meghívott, hogy beszéljek tanítási módszereinkről, melyről külföldi vendégeink révén egyre többet tudnak. [...] Mind többen érdeklődtek, így aztán meghívtak, először a kanadai Torontóba, majd az Egyesült Államok öt további egyetemére, alkalmat adva, hogy beszéljek módszereinkről.”¹⁰

Az említett öt amerikai egyetem egyike volt a Kaliforniai Egyetem Santa Barbara-i intézménye: a University of California at Santa Barbara. Kodály és felesége már a kanadai látogatás után érkezett az Egyesült Államokba: előbb San Franciscóban, majd Berkeleyben jártak, és július utolsó napján értek Santa Barbarába, az ottani, Kodály tiszteletére rendezett egyetemi konferencia elnöki és előadói felkérésének eleget téve.

A Santa Barbara-i Kodály-látogatás szóbeli és írásbeli dokumentumai között Dánielné szóbeli visszaemlékezései tekinthetők a leghitelesebb, részleteket is megvilágító eseménytörténeti forrásnak. 1994-ben, a Kodály-látogatás után mintegy 30 évvel, Dániel Ernőné volt az egyetlen személy, akinek emlékeztében és családi gyűjteményében a történetek felejtetetlen élményként éltek tovább. Memóriájának hosszú időn át megőrzött biztonságáról egy 1991-es, angol nyelvű cikk – *Kodály in Amerika* – is tanúskodik, amelyet bár Alan Strong publikált, forrása Dánielné kéziratosszá visszatekintése volt. Az említett amerikai cikk az 1966-os Kodály-látogatás 25. évfordulója alkalmából készült.¹¹

A Santa Barbara-i meghívás körülményeiről és az események jelentőségéről Dánielné emlékeit idézzük: „Hallomásból értesültünk arról, hogy Kodály az 1966-ban, a michigeni Interlochenben rendezendő ISME-konferencia meghívására az Egyesült Államokba készül. A hír hallatára nem akartuk elmulasztani az alkalmat, hogy Kodályt Santa Barbarába is meghívjuk, egy zenei

neveléssel foglalkozó konferenciára. Férjem, Dániel Ernő invitálására Kodály egy ideig nem tudott választ adni, mert akkoriban még nem látta tervezett útjának részletes programját.

Mi csak nyáron, Montereyből hazatérve – ahol Dániel Ernő az American Symphony Orchestra League által rendezett karmesterkurzuson tanított – találtuk meg Kodály igenlő válaszát tartalmazó táviratát. Ekkor már csak egy hétnyi idő állt a rendelkezésre a Santa Barbara-i konferencia megszervezésére, amelynek időpontját augusztus 2-ra és 3-ra tűzték ki. Ez alatt az egy hét alatt kellett a konferenciát követő hangversenyt is megszervezni, amelyet a Santa Barbara-i egyetem közel 900 főt befogadó Campbell Halljában rendeztek meg. A hivatalos eseményeket követően Kodály és felesége, Sárika két hetet töltöttek otthonunkban.”¹²

Az egyetem által szervezett, hivatalos programot – a kétnapos konferenciát és a Kodály-koncertet – csupán két nap keretébe, augusztus 2-ára, és 3-ára sűrítette össze a rendezőség, mert mint Dániel Ernő visszatekintéséből megtudtuk, a Kodály-látogatás időpontja „a nyárra, azaz a szünidőre esett”.¹³ Az egyetem vezetősége azonban a program előtt egy rendkívüli interjú beiktatását is kezdeményezte, amelyet már a Kodály házaspár megérkezését követő napon, augusztus 1-jére, a konferenciát megelőzően tűztek ki. Erről a hirtelen felmerült döntésről 1994-ben Dániel Ernőné ekképpen szólt: „Dániel Ernőnek, az egyetem zenei tanszék-vezetőjének lehetősége volt arra, hogy a konferencia előtti napon Kodállal interjút készítsen. A tervet az egyetem vezetősége részéről Mr. Vernon I. Cheadle kancellár is támogatta, és kezdeményezésére az interjúról televíziós felvétel is készült.¹⁴ Tudatában voltunk annak, hogy ez a felvétel egy utolsó lehetőséget jelenthet Kodály szabadon fogalmazott, a zenei nevelés alapkérdéseiről tartott, angol nyelvű előadásának megőrzésére. Az interjú kérdéseinek előkészítésénél arra is figyelmet fordítottunk, hogy Kodály, aki közismerten nem volt »beszédes ember«, olyan felvezetéseket kapjon Dánieltől, amelyre szívesen válaszol majd.”¹⁵

A magyar és amerikai zenei nevelésben egyaránt tájékozott Dániel Ernőnek köszönhetően egy új szempontokat felvető, lényegi kérdéseket tartalmazó Kodály-nyilatkozat jött létre 1966. augusztus 1-jén, Santa Barbarában. Ismereteim szerint az interjút megörökítő Santa Barbara-i tévéfelvétel az egyetlen hangos filmfelvétel, amely Kodály utolsó éveiben a zenei nevelésről vallott nézeteit és személyes előadását megőrizte. (A film ma már két változatban is rendelkezésre áll: egyrészt az

A konferencia első napján fényképfelvétel készült a műsorfüzetet tanulmányozó Kodályról és Dánielről, akik mindketten a konferencia kitűzőjét viselik.

A nyomtatott program szerint a konferencia napjain délelőtt 10 órakor és délután 3 órakor egy-egy előadás hangzott el, melyeket hozzászólások egészítettek ki. Az első nap délelőtt a Los Angeles-i városi iskolák zenei nevelésének szakfelügyelője, Dr. William C. Hartshorn tartott előadást, a délutáni alkalommal került sor Kodály szabadon elmondott előadására. Sajnálatos, hogy a felolvasások hangfelvételen nem őrződtek meg, így Kodály szabad előadásáról sem maradt dokumentum. Dánielnétől viszont arról értesültünk, hogy Kodály, aki előadásának illusztrálására sok hangfelvételt hozott magával Budapestről, elutazásakor Dánielnének ajándékozta azokat, abban a tudatban, hogy Dánielné a zenei oktatásról vallott Kodály-elvek és a hozzá tartozó pedagógiai gyakorlat lelkes és eredményes terjesztője Amerikában. Ugyancsak Dániel Katinka szavaira alapozható az a Kodály-előadásban elhangzott kijelentés is, mely szerint: „I never made a Method.”¹⁷

A konferencia napjain két életszerű felvétel is készült: egyiken Kodály és Dánielné Katinka, a másikon a Kodály és a Dániel házaspár látható.

Mint fent említettük, a konferencia másodnapjának időbeosztása megegyezett az első nap rendjével: délelőtt dr. George H. Kyme, a berkeleyi egyetem zenei tanárképzőjének szakfelügyelője „Developing Musicality in the Schools” címen, délután Mrs. Mary Helen Richards, a Portola Valley School District zenei konzultánsa, a Magyarországon is tanulmányokat folytatott zenepedagógus tartott felolvasást „The Kodály-Method” címen.

Kodály szerzői estje a Santa Barbara-i Egyetem Campbell Halljában (1966. augusztus 2.)

A konferencia első napjának megkoronázásaként rendezték meg Kodály szerzői estjét, amelynek műsorát és a közreműködő előadóművészek kiválasztását a rendkívül rövid, egyhetes előkészületi idő határozta meg. A 900 személyt befogadó Campbell Hallban rendezett koncert első részében Kodály kamaraművei, a második részben a *Missa brevis* szólalt meg, az utóbbi kaliforniai bemutatóként.

A kamaraművek sorában az op. 14-es *Gordonka–zongora szonátát* és a *II. vonósnygyest* kaliforniai, emigráns magyar előadók játszották: az előbbi Rejtő Gábor és felesége, az utóbbit a Roth-kvartett, akik e Kodály-műveket folyamatosan repertoárjukon tartották. Azonban új előadóművészek interpretálásában hangzott el a *Duó hegedűre és gordonkára*, és az op. 11-es *Hét zongoradarab*

eredeti angol nyelven, másrészt egy magyar felirattal egészített verzióban.)¹⁶

A filmfelvétel idején két fényképfelvétel is készült Kodályról és Dánielről.

A kétnapos konferencia programjáról egy elegáns kivitelezésű, magyaros motívumokkal díszített, több lapos műsorfüzet készült: a címlapon Kodály fényképe és autográf aláírása látható, a belső lapokon a konferencia-előadásokra vonatkozó adatok olvashatók.

teljes sorozata: a *Duót* Alice és Eleanor Schönfeld, a zongorasorozatot Dániel tanítványa, Lak László adta elő. Héthalmi Pálnak a koncertről írt beszámolójából értesültünk arról, hogy Kodály tetszését a zongorasorozatot előadó Lak László előadása oly mértékben elnyerte, hogy a „szünetben külön gratulált neki a szép előadásért”.¹⁸

A *Duót* előadó Schönfeld nővérekről egy fényképfelvétel is készült, Kodály és felesége társaságában, az egyetem kancellárja, Mr. Cheadle otthonában.

A *Missa brevis* a vezető karnagy nevét viselő Roger Wagners Chorale adta elő, mely együttest a nemzetközi kiválóságok sorában tartotta számon az amerikai közvélemény. A hangversenyről megjelent tudósítás a koncert teljes előadógárdáját „Top Southland Artist”-ként értékelte. Egy másik, augusztus 12-én kelt, magyar nyelvű beszámoló szerint¹⁹ a *Missa brevis* előadása „a Kodály iránti tisztelet egyik legnagyobb megnyilatkozása volt [...], olyan mélységes, olyan emberi és mégis olyan magasztos formában, amelyik [...] legjobb alakítása volt az énekkarnak. [...] Amikor Kodály mithoszi alakja megjelent az emelvényen, a hangverseny közönsége felállva tapsolt, és a legmagasabb tiszteletben részesítette a magyar zeneszerzőt.”

A látogatás hivatalos eseményei az augusztus 2-i koncertet követő konferencia napján, augusztus 3-án lezárultak, a személyes összejövetelek viszont még a következő napokban is folytatódtak. A Kodály házaspár San-

ta Barbara-i pihenőnapjairól a vendéglátó háziasszony, Dánielné Katinka meghitt emlékeket őrzött. Említést tett például a Kodály házaspárral való családias együtt-lét egyik epizódjáról is, a Kodályné Sárrikával való közös bicínium-éneklésekről, amelyeket reggelenként a Dániel-ház Csendes-óceánra néző, földszinti szobájában folytattak. Ugyanő hívta fel a figyelmemet egy otthonukban készült, második Santa Barbara-i Kodály-interjúra, amelyet a Los Angelesből idelátogató Neszlényi Judit emigráns magyar zongoraművésznő készített Kodállal, augusztus 4-én.²⁰

Konklúzió

A Santa Barbara-i Kodály-látogatás eseménytörténetét és unikális dokumentumait²¹ ismertető írást néhány összefoglaló megállapítással zárom.

Elsőként a Kaliforniában élő, egykori, zeneakadémiai Kodály-tanítványok mesterükkel való – több évtizedes megszakítás után megvalósult – újbóli viszontlátásának szellemi-művészi élményét kell hangsúlyoznom. A Kodály-találkozás által megérintett tanítványok közül, Kodály halálának ötödik évfordulóján nemcsak Dániel Ernő, hanem a Santa Barbara-i látogatás másik résztvevője, a San Franciscóból a konferenciára látogató Zádor Jenő zeneszerző is személyes hangú emléksorokban nyilatkozott,²² a következőképpen: „Amikor 1966 nyarán, ifjú feleségével megjelent a kaliforniai Santa Barbara egyetemen, a közönség felállva fogadta. És akkor valami csodálatos dolog történt: amint meglátott, otthagya mindenkit,

hozzám sietett, és a következő, fantasztikus kérdést tette fel: »Zádor, ki volt az ötödik ember?« Először a csodálkozástól elhűltem, és lázasan keresgélgni kezdtem az emlékezetemben: Ádám – Éva – Kain – Ábel, de egek, ki az ötödik? A bibliai távlatokból Kodály hamarosan visszahozott, amikor megnyugtatóan hozzátette: »Zádor, több mint 20 éve töröm a fejemet, ki volt az ötödik kolléga, aki részt vett azon a bizonyos ülésen...« Rögtön rájöttem, hogy csakis az Osztrák Szerzők Egyesületének üléséről lehet szó, amit Huszka Jenő hívott egybe 1938-ban, a lakásán, hogy megbeszéljük az Anschluss utáni teendőket... Kodályon kívül jelen volt Bartók, Dohnányi, én és persze a házigazda, Huszka Jenő. Amikor Huszka nevét megemlítettem, Kodály boldogan fellelegzett. »Na hál' Isten, most ez is rendben van.«²³ A Santa Barbara-i találkozásról szóló elbeszélés jól érzékelteti a 20 éve megszakadt emberi kapcsolatok felelevenítésének döbbenetes élményét.

A Kodályék tiszteletére, a Dániel-házban rendezett egyik baráti-kollegiális összejövetelen Zádor Jenőt is megörökítette egy fényképfelvétel.

Nem lehet kellően hangsúlyozni, hogy nemcsak az érett korú tanítványokat „rázta meg” a Kodály-élmény – akit az interlochi konferencia „lelke”-ként emlegetett Kabalevskij²⁴ –, hanem Kodály maga is hasonló érintettségben élte át a tanítványokkal és az amerikai magyarsággal való találkozást. Mint a Berkeleyben, 1966. július 27-én tartott előadását követően említette: „Engem is nagy örömmel tölt el, hogy ennyi jó magyar szót hallottam itt. Látom, hogy nem utópia, amit vallok, hogy a külföldön élő magyarság szerves része az otthoninak.”²⁵

Kodály emigrációról vallott nézeteinek tartalmi és érzelmi kiteljesedése jól követhető '60-as évekbeli nyilatkozatainak kronologikus folyamatában: az 1963-as „Üzenettől”²⁶ kezdődően a fent idézett, nemzeti egység részét képező definitív megfogalmazásig.

Említenünk kell az 1966-os Kodály-látogatás történelmi háttérét: a szovjet uralom alatt álló kelet-európai Magyarország és az Egyesült Államok politikai-gazdasági-szellemi távolságát. A minden elképzelést túlszárnyaló differencia történetű értelmezése az újabb nemzedékek számára alapos és sokoldalú szellemi rekonstrukciók alapján lehetséges. A hatvanas évek világhelyzetéből fakadó távolságérzet és a felmérhetetlen mennyiségű információáradat, amellyel a Kodály házaspár 1966 nyarán, a tengerentúlon szembesült, a látogatás elsődleges meghatározója volt. A széles körű, szabadon áramló gondolatcsere, amelynek Kodály a több hónapos diskurzusok során aktív részesévé vált, hazatértét követő nyilatkozataiban közvetlenül kifejezésre jutott. Útját felidéző beszámolóiból az is megállapítható, hogy az amerikai élmények Kodály filozófiai-pedagógiai szempontrendszerében újabb differenciálódást és kiteljesedést eredményeztek. Külön vizsgálat tárgya lehetne Kodály zenei-nevelési nézeteinek folyamatában az *Amerikai tapasztalatok*²⁷ által inspirált bővüléseknek, esetleges módosulásoknak – mint pedagógiai eszméje végső nézőpontjának – tudományos értékelése. Sajnálatos, hogy e kibontakozás távlati folyamatát Kodály mintegy fél év múlva bekövetkező halála megakadályozta.

Kodály amerikai tapasztalatai – mint az közleményeiből lesűrhető – messze meghaladták a látogatóút szűkebb értelemben vett témakörét, a zenei nevelés problematikáját. Nyilatkozataiban kiemelt jelentőséggel foglalkozott a XX. századi magyar emigráció amerikai integrációjával, hangsúlyos módon az anyanyelv megőrzésének kérdésével. De tágabb értelemben is vizsgálta a magyar emigránsok újabb nemzedékeinek az egykori hazához fűződő kapcsolatát, amelyről minden korábbi nézetét felülmúló reménnyel és optimizmussal szólt a Magyar Rádiónak *Amerikai tapasztalatok* című, 1966 őszén tett nyilatkozatában.

Gondolatmenete a népdalból indult ki, de megállapításai egyre tágabb értelemben, a nemzet egészét érintő kérdé-

sekre irányultak: „A kint élő magyarokat össze kellene valahogyan hozni, közös érdeklődésre. Nemcsak a zenét illetőleg, hanem általában Magyarországot illetőleg. Akárhányszor volt alkalmam, mindig mondtam nekik, hogy ne tekintsék magukat emigráltaknak, hanem *kihelyezetteknek*. Magyarország egy kihelyezett részének, ami éppoly szerves része az országnak, mintha itthon él-nének. Van arra remény, hogy a nyelvet nem fogják egészen elfelejteni. Hogy a második generáció után, amely igyekezett elfelejteni a nyelvet, hogy minél hamarabb megtanuljon angolul, a harmadik generáció mintha jobban kezdene érdeklődni az ország és a nyelv iránt is. Ezt kellene táplálni.”²⁸

A fent idézett emigráció-értelmezésben Kodály a határon kívüli magyarokkal való közösségvállalásnak – korábbi, kritikai álláspontján túlmutató²⁹ – teljesebb, érzelmi-értelmi szempontokat egyesítő nézetét fogalmazta meg. Az emigráns magyarok helyzetét újraértelmező kodályi terminológia, amely a nemzet egységes részének tekintette a „kivándoroltakat”, az 1965-ös illetve az 1966-os – három hónapos – amerikai látogatás eredménye volt. A magyarság egységét vizionáló Kodály-eszme – a nemzet „kihelyezett”-jeiről szóló emigráció-értelmezéssel –, a „vasfüggöny” megdönthetlenségének időszakában, 1966-ban egyedülálló, utópikus nézetként hathatott, hiszen a gyakorlati életben az otthonmaradottak és az eltávozottak érintkezése még évtizedeken át tiltott volt. Mindazonáltal Kodály jövőképe az anyaország és a kihelyezettek távlati egységéről, mintegy nemzedéknyi idővel előzte meg az európai rendszerváltást és fél évszázaddal napjaink „nemzetegyesítő” programját.

JEGYZETEK

- 1 Dániel Ernő (Szamosújvár, 1918. – Santa Barbara, 1977.), magyar származású zongoraművész, karmester, zenepedagógus. A budapesti Zeneakadémián Dohnányi Ernő zongoraművész-képzőjében végzett, 1942-től a Zeneakadémia ki-nevezett zongoratanára. 1948-tól egy évig a Római Magyar Akadémia ösztöndíjasa. Sikeres olaszországi koncerttevékenységét 1949-ben, a „fordulat évében” egy jogtalanságon alapuló, hazatérésre felszólító miniszteriális rendelkezés zavarta meg, melynek döntő szerepe volt abban, hogy 1949 nyarán Genovából az Egyesült Államokba emigrált. Amerikai pályája két helyszínen folytatódott: 1949-től 1959-ig Texasban, Wichita Fallsban zongoratanárként, szólistaként, illetve a Midwestern University professzoraként fejtette ki tevékenységét, 1960-tól 1977-ig a California University Santa Barbara zenei tanszékvezető professzora és karmestere volt. A magyar zeneművészet kimagasló színvonalát képviselte hivatásának három területén.
- 2 DÁNIEL Ernő: Cím nélküli nyilatkozat a *Hódolat és tisztelet* (Kodály emlékek) címen közreadott memoársorozatban = *Muzsika* 1972/12. sz. 13.
- 3 KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés I–III. Hátrahagyott írások, beszédek, nyilatkozatok*. Közreadta: BÓNIS Ferenc, Bp., Argumentum, 2007
- 4 A *Psalmus Hungaricus* bemutatója: Santa Barbara, Lobero Theater: 1961. január 31. és február 1., a *Szimfónia* bemutatója: Santa Barbara, Campbell Hall: 1963. február 20., Los Angeles, California Hungarian Theatre of the Air: 1963. március 24.
- 5 Dániel Ernőné Scipiadés Katinka (Budapest, 1913. – Santa Barbara, 2010.) zenetanárnő, 1960-ig a Fővárosi Zeneiskola Szervezet V. kerületi körzetének tanára. Dániel Ernő 1949-es emigrációja után nehéz sors jutott neki és gyermekei – Alexa és Ernő – osztályrészül: 12 éven át útlevelet nem kaptak, és – mint ismeretes – levelezés útján sem érintkezhettek a „disszidens” férjjel, édesapával. 1960-ban, kivételes eljárás eredményeként, Dag Hammarskjöld (1905–1961) svéd politikusnak, az ENSZ második főtítkárának személyes közbenjárására útlevelet kaptak, s a családegyesítés megvalósulhatott. Dánielné Kaliforniában a „Kodály-módszer” hivatásos, zenepedagógiai „nagykövete” volt, tevékenységét komoly elismerés kísérte.
- 6 KABALEVSKIJ, Dmitrij Boriszovics (Szentpétervár, 1904. – Moszkva, 1987.) szovjet zeneszerző. Nyilatkozata magyarul jelent meg, a 2. jegyzetben említett közleményben: *Hódolat és tisztelet* (Kodály emlékek) = *Muzsika* 1972/12. sz. 9.
- 7 DÁNIEL Ernő interjúja KODÁLY Zoltánnal. A szöveg angolul és magyarul is megjelent. Angolul: KODÁLY, Zoltán:

- The Responsibilities and Opportunities of the Musician-Education.* = JOHNSTON Richard, szerk.: *Kodály Zoltán in North America.* = Kodály and Education III, Willowdale, Ontario 1986. 67–74., magyarul: KODÁLY Zoltán: *A nevelők Santa Barbara-i konferenciája előtt.* Nyilatkozat. ford. BÓNIS Ferenc = KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés 3. Hátrahagyott írások, beszédek, nyilatkozatok.* BÓNIS Ferenc (közr. és szerk.), Bp., Argumentum, 2007. 192–196. A tévéfelvételt a Department of Educational Television, University of California, Santa Barbara készítette és adta le, amely a következő linken érhető el:
<https://www.youtube.com/watch?v=uH9iDYZGCfA>
- 8 Idézet KABALEVSZKIJ, D. B. Kodály-nyilatkozatából, lásd a 6. jegyzetet.
 - 9 EÖSZE László: *Kodály Zoltán életének krónikája.* = *Nagy muzsikások életének krónikája, Napról napra...* Bp., Zene-műkiadó, 1977, 283.
 - 10 KODÁLY Zoltán: *A zeneoktatás társadalmi jelentőségéről.* Nyilatkozat NESZLÉNYI Juditnak. KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés 3. Hátrahagyott írások, beszédek, nyilatkozatok.* BÓNIS Ferenc (közr. és szerk.), Bp., Argumentum, 2007, 197.
 - 11 STRONG, Alan: *Kodály in Amerika: 1966.* = *Kodály Envoy*, Summer 1991. Vol. XVIII. No 1.
 - 12 DÁNIELNÉ Scipiadés Katinka szóbeli nyilatkozatának részlete, BERLÁSZ Melinda helyszíni, kéziratos feljegyzése alapján.
 - 13 Lásd a 2. jegyzetet.
 - 14 Lásd a 7. jegyzetet.
 - 15 Lásd a 12. jegyzetet.
 - 16 Lásd a 7. jegyzetet.
 - 17 Lásd a 12. jegyzetet.
 - 18 Idézet dr. H. P. K /dr. HÉTHALMI PÁTH Károly/: *Búcsú Kodály Zoltántól.* = *Californiai Magyarság*, 1966. augusztus 12.
 - 19 Lásd a 18. jegyzetet.
 - 20 Lásd a 10. jegyzetet.
 - 21 Megemlíthető, hogy a Kodály-képalbumban – BÓNIS Ferenc: *Élet-Pálya: Kodály Zoltán.* Bp., Balassi kiadó–Kodály Archívum, 2011. – a Santa Barbara-i látogatást egy csoportkép képviseli. Lásd a kötet 843. számát.
 - 22 ZÁDOR Jenő: Cím nélküli nyilatkozat a *Hódolat és tisztelet (Kodály emlékek)* címen közreadott memoársorozatban = *Muzsika* 1972/12. sz., 14.
 - 23 Lásd a 22. jegyzetet.
 - 24 Lásd a 6. jegyzetet.
 - 25 KODÁLY Zoltán: *Előadás és vita A Corvin Magyar Clubban.* = KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés 3*, 175–191.
 - 26 Kodály Zoltán *üzenete* című írásmű, 1963 márciusából. Az írásműről bővebben lásd a 29. jegyzetet.
 - 27 KODÁLY Zoltán: *Amerikai tapasztalatok.* = KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés 3*. 216–218.
 - 28 Lásd a 27. jegyzetet.
 - 29 KODÁLY Zoltán: *Kodály Zoltán üzenete* címen publikált írásmű. = *Szabadság*, 1963. március (d. n.), (4. l.) (Los Angelesben megjelenő magyar nyelvű folyóirat). Kodály a 80. születésnapja tiszteletére rendezett, Los Angeles-i magyar hangverseny alkalmán nem volt jelen, ezért egy írásbeli üzenetet küldött az ottani magyar közösségnek, amelyben határozott kritikájának is hangot adott. Írásbeli üzenetének egy részletét közöljük, a magyar emigrációról alkotott véleményének korábbi példájaként. Írásának 3. és 4. bekezdését idézzük: „De mintha különbséget látnék a magyar és más népek emigránsai közt. Mintha az óhazához kapcsolódó szálak gyengébbek lennének, könnyebben elszakadnának a magyaroknál, mint másoknál. Különösen Amerikában élő magyarok szájában és szívében hamar elhalványul a magyar szó, magyar ének, szemében a magyar táj emléke. Gyermekük alig, unokáik sehogysem beszélik a magyar nyelvet.”